
recordant Josep Pla

No fa pas mig any que és mort i els amics que el freqüentàvem més assíduament encara el trobem a faltar, perquè el record de Josep Pla és permanent malgrat l'absència. Ell era un personatge més aviat incòmode, contradictori, xerraire impenitent, i home de moltes mentides. Jo li havia sentit dir que les mentides si no perjudiquen ningú no tenen cap importància. Són paraules de més o de menys i la qüestió és passar l'estona, sap, per no avorrir-se. De vell, les ganes d'enraonar no les havia perdudes, al contrari, parlava més que mai. Sovint per desconcertar.

La seva conversa era rutilant, viva, saltant d'una qüestió a l'altra. Només amb la connexió d'una paraula en tenia prou per portar la xerrada vers allò que en aquell moment li convenia. Allò de portar l'aigua cap al propi molí. Tot plegat amb una certa comèdia. Perquè en la comèdia de la vida de la que tots junts en som protagonistes, ell va representar el propi paper, el de Josep Pla, fins al final. Sense palliatius. És inqüestionable. Ara bé, l'home era un ser canviant. Quan hi havia públic, és a dir, quan els interlocutors eren tres o quatre o més, entrava en un joc endimoniat i desconcertant, que anava de la ironia al sarcasme entre breus moments de passivitat, per emocionar-se per alguna cosa de la qual, només la seva mecànica mental en sabia la causa, perquè era extraordinàriament sensible i com totes les persones massa sensibles, de llàgrima fàcil. Era el seu costat vulnerable.

Jo havia passat moltes hores al seu davant al mas Pla dessota la campana de la llar o bé viatjant amb el meu modest automòbil i mai el vaig veure excitat, ni tan sols irònic, sinó prudent de llenguatge, d'un gran sentit comú, que sabia escoltar i raonava amb lògica. Jo en deia les pauses del comediant. Perquè quan arribàvem en un lloc on l'esperaven, començava a representar el propi paper, el que precisament tothom esperava que representés. Era així de complicat. Per viatjar sense presses era un home ideal perquè sabia donar-te raó de tot i entusiasmar-se davant un paisatge que li era grat. Quantes vegades havíem ralentit la marxa per contemplar cap el tard el Montgrí tocat d'aquells grisos daurats, matisats de blau i violeta. Era extraordinàriament sensible a les belleses del camp, sobretot quan el camp era cultivat i productiu. La bellesa gratuïta, la bellesa per la bellesa, per ell ja era més discutible. Haig de reconèixer que jo aprofitava els viatges per provocar-lo de la manera més subtil possible i em fes confessions sobre determinats fets de la seva vida.

Això no era pas tan simple com sembla, perquè les seves revelacions no eren mai prou concretes, encara que tenien per mi una evident

Josep Pla l'any 1953, vist per en Josep Martinell.

transcendència. Coneixent el personatge, requeria intuïció per lligar els caps del monòleg ondulant que es dispersava amb fets menys interessants. L'home era un tipus humà considerable que tenia un cert pudor per manifestar molts equívocs de la vida ja viscuda. Tothom que el coneixia sabia que l'escriptor era un home influenciable. Al llarg de la seva vida les influències per ell rebudes tenen conseqüència. El que passa és que tenia una personalitat prou forta per assimilar i fer-se seves les suggerències rebudes que transformava i barrejava amb idees pròpies.

Josep Pla havia estat un gran lector de Montaigne. El seu pensament el fascinava tant com la seva manera de viure. La vida d'un solitari

lliure i organitzat. Però no hi ha un paral·lel Pla - Montaigne. Hi ha coincidències, similituds suggerides sens dubte per l'escriptor filòsof francès, autor dels **Essais**. Marcats tots dos per l'escepticisme i l'agnosticisme, conservadors de tot el que valgui la pena de ser conservat, evolucionen vers una actitud sinuosa entre austera i epicúria. Pla antiheroi per naturalesa és contra el pedantisme, la grandiloqüència, la fatuïtat, contra tot el que és aparent, sense contingut real i tangible. Ja no cal dir antibarroc. Tota gratuïtat l'exaspera. Però al final de la seva vida pretén inútilment donar lliçons d'humilitat i de pobresa que ni ell mateix creu, jugant una farsa contínua, de divertida gràcia planiana. Pla com Montaigne, evita la religió sense ficar-se mai en els dogmes de la fe ni en la funció de la gràcia. I com Montaigne accepta bonament que celebren una missa a la seva cambra quan veu que els límits de la vida s'escurcen d'una manera alarmanant. Els dos moren d'una manera manifesta i oberta en la fe catòlica. Aquest acte desconcertant per a molts és una afirmació davant la posició que han adoptat en la vida. Una posició d'ordre i continuïtat.

Ara bé, les reflexions, per cert, disperses sobre l'avarícia que fa Montaigne, Pla les passa per alt fent l'orni. La voluptuositat de tocar uns interessos ploguts del cel és infinitament més forta que totes les recomanacions de la inutilitat d'uns estalvis excessius per l'alegria dels altres. La loquacitat desfermada dels últims anys no té res a veure amb el seu filòsof preferit. Josep Pla esdevé un xerraire sense mesura que se surt sovint de polleguera. El seu llenguatge incisiu i càustic s'assembla més a les impertinències verbals de Paul Leautaud —per qui Pla sentia sens dubte una admiració ambígua—, que a Montaigne mesurat i circumspecte.

En fi, tot un personatge extraordinàriament complex que ha passat per la vida deixant una obra d'una dimensió desorbitada pel país que som. Imaginar la literatura catalana sense Pla és ja difícil. Ha tocat una infinitat de temes, la majoria relacionats amb la vida, la història i els homes de Catalunya. També ha viatjat molt per satisfer l'afany de curiositat que el dominava. Es pot dir que s'ha ficat en tot i en tothom, fent l'inventari del temps que li ha tocat de viure. Poc imaginatiu, s'ha aproximat a la realitat tant com ha pogut. Les seves ficcions tenen una base real fins als més petits detalls. Per exemple, la història de Pa i Raïm no és inventada. L'home que va tallar la corda de la barca del gran Verdera encara és ple de vida. Un aventurer. Jo mateix li he sentit contar la història i és exacta. Pla només va transcriure amb la seva gràcia els fets explicats amb tota mena de notícies posant el personatge en el seu entorn, que l'escriptor coneixia com ningú.

A Montserrat amb l'Abat Escarré.

De manera que Pla no s'ha inventat mai res, sempre ha treballat sobre la realitat. Totes les seves històries són anècdotes de la vida real desenrotllades per l'escriptor. Aquesta manca d'imaginació que tant li van retreure quan va publicar els primers llibres, no va pas paralitzar la seva ploma. Al contrari. La gràcia de la seva prosa compensava la fantasia que li mancava i ha sabut com pocs escriptors catalans despertar interès per la ressenya dada. Extraordinàriament susceptible a l'espectacle de la naturalesa ens ha deixat pàgines plenes de lirisme i d'encant i per què no, de la malícia subtil que tipifica la ironia planiana.

Recordant l'escriptor dels últims anys, penso en les seves evasions, perquè ell tota la vida s'havia evadit. Ara, ningú sap de què i el perquè. Això és un misteri. La seva mecànica mental és difícil de dilucidar perquè és impossible saber el que pensava. No era dogmàtic, ni home d'idees fixes, però el seu humor era inestable. Era capaç de passar d'un visible mal humor, allò que se'n diu realment empenyat, amb

vocabulari sarcàstic i cínic, a un estat eufòric i divertit, irònic, per acabar visiblement emocionat amb una llàgrima a la cua de l'ull. Ara de vell, això se li havia accentuat. Era receptiu i complicat. Jo també havia tingut moltes ocasions d'observar-lo mentre escrivia. Abstret completament mentre jo l'esperava fullejant un llibre, ell acabava un article o un paper que volia deixar llest. De sobte parava d'escriure i d'una manera mecànica agafava el paper de fumar i començava a posar-hi tabac o bé amb el cigarret apagat encenia una cerilla. Jo sabia que aquesta interrupció era deguda a un adjectiu que no li sortia. Així, aquesta suspensió del treball podia durar un minut o més. Bevia un glop de vi o cafè i reprenia. Mai vaig veure que rellegís el que acabava d'escriure i els articles eren portats a casa el recader sense rellegir. Ell mateix m'havia explicat que de jove li costava més d'escriure. Que rellegia, corregia, i refeia un article moltes vegades, i allò que semblava escrit amb tanta fluidesa era fruit d'un esforç tenaç. Es per això, que repetia constantment que escriure era un ofici sanguinari.

L'últim viatge que va fer Josep Pla de Figueres a Palafrugell el vàrem fer tots dos. Els bons amics de l'hotel Empordà em varen telefonar que no volia estar-se més a la clínica. Que ja no podia aguantar més i volia tornar a Llofriu. Era un home incòmode, tothom ho sap, i era un malalt difícil i anticonformista.

De manera que vaig anar a Figueres per portar-lo al mas. Com que sabia la gravetat de la situació li vaig fer tota mena de recomanacions perquè es quedés a la clínica. Tot fou inútil. Em va mirar fixament i em va dir aquestes paraules: Però que no s'adona que vull anar a morir al mas? Davant aquest argument no hi havia discussió possible. Vàrem anar a la clínica a buscar la maleta i una carpeta amb els últims papers escrits, per cert il·legibles i vàrem sortir de Figueres cap al Baix Empordà. Jo tenia el presentiment que era l'últim viatge que faríem tots dos. Pel camí a penes va parlar. Només s'interessava pels camps, tan secs perquè no plovia. En arribar al mas, en Joan i en Ciset em varen ajudar, el vàrem asseure en una cadira i el vàrem pujar a dalt. La situació era dramàtica. Una vegada al llit em va donar les gràcies i va dir-me que fins demà. Els masovers es varen quedar tota la nit a vetllar-lo. L'home de Llofriu, el gran solitari, s'estava acabant.

Vaig anar-hi cada dia. Dos dies abans de morir, ja no parlava i em va agafar la mà amb força. Era l'adéu, el comiat d'una amistat de gairebé quaranta anys. Va ploure intensament durant la seva agonia. Era aquella pluja beneïda que li repicava als vidres i que tant desitjava. I el dia de Sant Jordi ens va deixar definitivament. Pluja i diada de llibres, tot un símbol. Ara, aquest home extraordinari reposa al cementiri de Llofriu. Un cementiri humil que no té res de solemne i que com diu Josep Vergés aixecant-te de puntetes veus el mar. Tot allò altre és a la memòria de tots. L'enterrament multitudinari. A l'església de la vila de Palafrugell que és gran, no hi cabia ningú més. A fora, la gentada esperava. De literats, gent de lletres i ploma tan pocs com vulgueu. Poquíssims. Per altra part, ningú els va trobar a faltar, perquè en definitiva, és el poble que sempre diu l'última paraula.

JOSEP MARTINELL